

**Conferința Mondială a Populației, București 1974.
Semnificații politice
(World Population Conference, Bucharest 1974. Political
Meanings)**

Cezar STANCIU

Abstract. *In 1974, the United Nations organized the first inter-governmental conference dedicated especially to problems of population and demography. Apart from technical issue involved, the conference represented yet another manifestation of disagreements between the industrialized countries, on one hand, and the underdeveloped or developing countries. The first group argued that overpopulation was a major risk as the Earth did not have sufficient resources to feed the ever-growing population and birth control measures were required. The latter group disagreed with this perspective and claimed that population issues could be solved only by the development of the poor countries. Development, argued this group of countries, had to be insured by a restructuring of the international economy and more financial assistance from the developed countries. This paper examines Romania's position in this context, analyzing how the regime in Bucharest tried to balance between foreign constraints such as its obligation as host country to remain neutral, its effort to build bridges to the underdeveloped or developing countries thus trying to tacitly evade its international status of Warsaw Pact member and gain acceptance in the Group of 77. The World Population Conference in 1974 is a conclusive case study for Romania's foreign policy after the Soviet-American détente of 1972.*

Keywords: *Romania, United Nations, development, population, conference.*

În august 1974, orașul București a fost gazda celei mai importante întâlniri la nivel guvernamental inițiată de Organizația Națiunilor Unite de la crearea sa și dedicată special problemelor populației. În contextul decolonizării și a importanței sporite pe care problemele dezvoltării lumii

a treia le-au dobândit în dezbaterile politice internaționale după al doilea război mondial, populația s-a impus ca o tematică în sine la nivelul ONU. Printre aspectele care provocau preocupare în cadrul structurilor specializate ale Națiunilor Unite se numărau în primul rând

suprapopularea specifică multor țări asiatice și în general creșterea populației la nivel global, ceea ce ridica în mod deosebit problema hrănirii a ceea ce mulți considerau a fi excesul de populație; în al doilea rând, condițiile de viață mizere din lumea a treia atrăgeau atenția asupra necesității unei îmbunătățiri rapide a condițiilor de educație și sănătate din aceste țări.¹ Progresul în problemele educației și sănătății era considerat de analiști ca fiind esențial pentru rezolvarea problemei suprapopulării însă acesta nu putea fi decât parte componentă a problemelor generale ale dezvoltării lumii a treia.

Problemele populației au reprezentat și înainte de 1974 subiectul unor întruniri internaționale organizate sub auspiciile Organizației Națiunilor Unite, însă aceste întâlniri au avut loc la nivel de experți în domeniul demografiei, economiei, sociologiei, medicinei ș.a.m.d., capacitatea de decizie a acestora fiind deosebit de limitată. Aceste reuniuni aveau mai degrabă un caracter de analiză, fiind circumscrise sferei științifice și limitându-se la a elabora recomandări. Prima dintre acestea a avut loc la Roma în 1954 iar cea de-a doua la Belgrad în 1965.² Reuniunea de la București din 1974 a avut un caracter interguvernamental, fiind astfel prima de acest gen.

Decizia convocării unei asemenea conferințe a fost luată de Consiliul Economic și Social al ONU în 1970, urmând a reuni guverne și

instituții specializate ale Națiunilor Unite cu intenția de a elabora un plan general de măsuri în privința populației. Aspectele care ocupau un rol central în preocupările Consiliului Economic și Social erau reprezentate de dinamica demografică în a doua jumătate a secolului al XX-lea, corelația dintre creșterea populației Terrei și resursele naturale existente, relația dintre problemele populației și dezvoltarea economico-socială precum și elaborarea unor politici sau programe destinate problemelor populației în lumea a treia.³ În vederea evenimentului, ONU a declarat anul 1974 drept „Anul Populației”. Conferința de la București a fost precedată de numeroase întâlniri pregătitoare, cu caracter regional, care au avut loc pe mai multe continente, în special în țări subdezvoltate sau în curs de dezvoltare. Astfel era recunoscut în mod implicit faptul că problemele populației erau direct legate de cele privind dezvoltarea lumii a treia.⁴

Din acest punct de vedere, una dintre problemele cele mai acute de pe agenda conferinței era cea a asistenței financiare din partea țărilor dezvoltate pentru programele de dezvoltare destinate țărilor lumii a treia. Încă din al șaselea deceniu al secolului al XX-lea economistul argentinian Raúl Prebisch a atras atenția asupra faptului că liberalizarea comerțului internațional nu făcea decât să perpetueze starea de subdezvoltare a țărilor sărace, revitalizând astfel debaterile teoretice de origine marxist-leninistă privind

imperialismul.⁵ În 1964 a fost înființată Conferința Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare, o structură ONU care avea ca scop să identifice soluții și să promoveze politici prin care să îmbunătățească accesul țărilor în curs de dezvoltare la investiții și piețe internaționale astfel încât decalajele de dezvoltare între lumea industrializată și lumea a treia să poată fi reduse.

Aceste dezbateri s-au intensificat la începutul anilor 70, în cadrul a ceea ce a rămas cunoscut drept „dialogul Nord-Sud”. Conferința Populației de la București avea loc la scurt timp după ce Adunarea Generală a Națiunilor Unite adoptase deja, în mai 1974, o declarație care chema la instituirea unei *noi ordini economice internaționale* prin care să fie create noi posibilități de dezvoltare pentru țările sărace, inclusiv prin asistență financiară din partea țărilor bogate.⁶ Diverse forme de asistență prin programe destinate populației – fie în domeniul educației, fie în domeniul sănătății – se derulau deja prin agențiile ONU sau independent de către țările dezvoltate, însă acestea erau considerate insuficiente.⁷ Majoritatea țărilor subdezvoltate sau în curs de dezvoltare doreau nu doar creșterea cuantumului unor asemenea programe de asistență, ci și o reformă radicală, structurală, a circuitelor economice și comerciale mondiale, astfel încât țările lumii a treia să beneficieze de șanse în plus pentru a-și depăși subdezvoltarea. Practic, în vederea Conferinței Mondiale a

Populației, principiul pe care țările subdezvoltate sau în curs de dezvoltare căutau să-l impună – sau a cărui recunoaștere să o obțină din partea țărilor dezvoltate – era că acestea aveau o responsabilitate directă față de problema dezvoltării țărilor sărace. De altfel, ca în întreaga problematică a „dialogului Nord-Sud”, acesta continua să rămână subiectul unor divergențe serioase.

Interesul special al regimului de la București pentru problemele populației și dezvoltării

Apropierea României de țările lumii a treia a fost unul dintre reperatele constante ale politicii sale externe după 1964. România stabilise deja relații cu multe dintre aceste țări anterior momentului 1964, începând cu perioada „dezghețului” hrușciovist, însă acestea nu ocupau la momentul respectiv un rol important în ansamblul comerțului exterior și politicii externe. Divergențele româno-sovietice – pentru care 1964 reprezintă un reper doar convențional, dar util altminteri – au jucat un rol de seamă în eforturile regimului de la București de a identifica parteneri politici și economici în afara blocului comunist, situație în care țările subdezvoltate sau în curs de dezvoltare au devenit treptat obiectul unor inițiative politice de anvergură inițiate de partea română, în special după accederea lui N. Ceaușescu la putere.⁸

În acest context, trebuie menționat faptul că dezvoltarea relațiilor economice cu țările lumii a treia precum și sprijinul politic și financiar pentru mișcările de eliberare națională din spațiul extraeuropean a reprezentat o trăsătură specifică a politicii externe a tuturor statelor socialiste din Pactul de la Varșovia. Această apropiere a fost inițiată după moartea lui Stalin, N.S. Hrușciov impunând „democrațiilor populare” să identifice noi parteneri comerciali în țările subdezvoltate sau în curs de dezvoltare și încercând totodată să concureze penetrația economică și politică occidentală în țările recent decolonizate sau aflate în curs de decolonizare.⁹ L. Brejnev a continuat acest curs iar numeroase state socialiste mai puternic industrializate, precum RDG sau Cehoslovacia, au identificat piețe de desfacere în țări de pe alte continente.

Cu toate acestea, politica externă a României s-a diferențiat în primul rând prin rațiunile care au călăuzit-o. Dacă celelalte state socialiste vedeau o asemenea apropiere în termenii identificării unor noi piețe de desfacere pentru producția lor industrială iar din punct de vedere politic în termenii unui front comun anti-imperialist, pentru decidenții de la București lucrurile au fost mult mai complexe. Astfel, apropierea de lumea a treia trebuie încadrată în contextul divergențelor româno-sovietice care au căpătat caracter public în 1962-1964, situație în care partea română a perceput depen-

dența economică prea strânsă de blocul comunist drept o vulnerabilitate.¹⁰ În perioada 1962-1964, liderul sovietic N.S. Hrușciov nu se ferise să lanseze chiar amenințări voalate în această privință.¹¹

Apropierea de țările lumii a treia a fost motivată în final de aceleași rațiuni care au determinat apropierea de occident: încercarea de a identifica parteneri în afara CAER pentru a reduce astfel vulnerabilitatea României la presiunile pe care Moscova le putea exercita. Multiplicarea partenerilor economici și politici din afara blocului comunist ar fi oferit României – așa cum s-a și întâmplat în final – un plus de vizibilitate externă, reputația și prestigiul care ar fi putut descuraja eventuale presiuni politice, un mai mare spațiu de manevră în toate domeniile. De asemenea, trebuie remarcat faptul că după 1972 când a fost inițiată destinderea sovieto-americană prin vizita lui R. Nixon la Moscova și semnarea acordului SALT 1, România a căutat cu insistență să-și apropie țările lumii a treia împotriva a ceea ce percepea drept riscul unui co-dominium sovieto-american asupra lumii.¹²

În același timp însă, identificarea României cu cauza țărilor subdezvoltate și în curs de dezvoltare a fost încurajată și de alte rațiuni. Pe de o parte, existau fonduri disponibile pentru susținerea unor programe de dezvoltare în astfel de țări, fonduri de care România putea profita, precum și facilități în privința creditării. Pe de altă parte, apropierea de

occident se lovise destul de devreme de obstacolele reprezentate de Piața Comună și protecționismul vamal al acesteia, dar și de barierele vamale pe care le ridicau majoritatea țărilor dezvoltate – motiv pentru care România a militat energic pentru obținerea „clauzei națiunii celei mai favorizate” din partea Statelor Unite, de pildă.¹³ Din aceste motive, pentru a-și asigura succesul politicii sale de dezvoltare a relațiilor în afara blocului comunist, România era direct interesată de reforma relațiilor economice internaționale și de întreaga problematică a dezvoltării în general. În acest sens, este cunoscut faptul că diplomația românească a depus eforturi majore pentru a obține recunoașterea statutului de țară în curs de dezvoltare, deși partenerii săi din Pactul de la Varșovia și mai ales Uniunea Sovietică nu au agreat aceste inițiative, considerând acest statut ca fiind incompatibil cu cel de țară socialistă.

În anii imediat premergători Conferinței Mondiale a Populației, România își intensificase în mod semnificativ inițiativele de apropiere față de țările subdezvoltate sau în curs de dezvoltare, probabil și sub impactul dialogului sovieto-american inițiat în 1972. Astfel, în 1972, N. Ceaușescu a efectuat un lung turneu în mai multe țări africane, iar un an mai târziu a repetat experiența în țările Americii Latine, fiind primele inițiative românești de asemenea proporții.¹⁴ Acestea erau primele vizite ale unui șef de stat român în aceste țări și, pentru multe

dintre acestea, Ceaușescu era primul lider al unei țări membre a Pactului de la Varșovia care le vizita.

De asemenea, în mai 1974, România s-a numărat printre promotorii activi ai Declarației Adunării Generale a Națiunilor Unite privind instituirea unei Noi Ordini Economice Internaționale, principiile respective fiind incluse chiar și în Programul Partidului Comunist Român adoptat în noiembrie 1974, la Congresul al XI-lea. Conform acestuia, promovarea principiilor unei noi ordini internaționale reprezenta una din prioritățile activității internaționale a partidului, care se exprima în favoarea eliminării barierelor și restricțiilor comerciale, pentru stabilirea unui raport just între prețurile materiilor prime și cele ale produselor industriale, pentru raporturi echitabile între monedele naționale ș.a.m.d. Programul PCR stabilea o relație directă între progresul economic global și egalizarea nivelului de dezvoltare al tuturor țărilor; de asemenea, Programul punea starea de subdezvoltare a unor țări pe seama exploatarea economică a celorlalte.¹⁵ Prin aceste poziții, România atrăgea atenția asupra responsabilității care revenea țărilor bogate în susținerea dezvoltării țărilor sărace, raliindu-se astfel fără mari rezerve la argumentele invocate de țările subdezvoltate sau în curs de dezvoltare în întreaga dezbateră internațională privind problemele dezvoltării.

Astfel, organizarea Conferinței Mondiale a Populației la București

era încă un indicator al hotărârii României de a se implica activ în dezbaterile privind Noua Ordine Economică Internațională revendicând pentru sine statutul de țară în curs de dezvoltare. Demersurile în această direcție reprezentau însă o nouă frondă adusă Moscovei, o direcție politică distinctă de cea a celorlalte țări socialiste din Pactul de la Varșovia și deseori aflată chiar în contradicție cu aceasta. Rațiunile care stăteau la baza politicii României față de țările subdezvoltate sau în curs de dezvoltare, așa cum au fost explicate anterior, au ieșit din nou în evidență în cadrul lucrărilor Conferinței Mondiale a Populației de la București, eveniment care a prilejuit așadar o nouă manifestare de „independență” din partea României.

Importanța acordată de România evenimentului reiese și din insistența cu care diplomația română a încercat să asigure o reprezentare la nivel cât mai înalt la București. Comitetul Național Român pentru Pregătirea Conferinței Mondiale a Populației, constituit special în acest scop sub conducerea lui Mircea Malița, sublinia într-o notă adresată conducerii de partid și de stat la începutul lunii iunie 1974 faptul că: „printre obiectivele principale urmărite de țara noastră la Conferința mondială a populației, se situează, în primul rând, înscrierea acestei reuniuni guvernamentale în ansamblul acțiunilor care să conducă la așezarea relațiilor internaționale pe baze noi”.¹⁶ Din acest punct de

vedere, Comitetul recomanda ca Ministerul Afacerilor Externe să inițieze acțiuni prin intermediul oficiilor diplomatice pentru a convinge guvernele țărilor participante să asigure o reprezentare la nivel cât mai înalt, chiar la nivelul șefului de guvern sau de stat.¹⁷

România a avut ocazia să-și facă cunoscute punctele de vedere în cadrul structurilor specializate ale ONU de la New York, în etapa pregătitoare conferinței. Discuțiile din Comisia ONU pentru Populație au evidențiat clar faptul că acțiunea era una promovată de țările subdezvoltate și în curs de dezvoltare cu scopul de a defini o strategie pe termen lung în problemele dezvoltării. România s-a plasat fără ezitare de partea acestui grup cu ocazia discuțiilor pregătitoare privind una dintre cele mai importante tematici, cea privind corelația dintre creșterea populației mondiale și resursele naturale existente. Statele Unite, de pildă, alături de alte țări industrializate, s-au exprimat în favoarea unor forme de controlare a natalității în baza argumentului conform căruia resursele naturale ale Terrei erau insuficiente pentru a susține creșterea populației.¹⁸

România s-a opus acestui punct de vedere, susținând, alături de alte țări în curs de dezvoltare, că problema creșterii populației trebuie tratată diferențiat în funcție de țară. Politicile demografice, mai susținea România, trebuiau adaptate circumstanțelor fiecărei țări fără amestec din afară. În schimb, partea română

a insistat în favoarea faptului că creșterea populației putea fi susținută în primul rând prin rezolvarea problemei alimentației, care nu ținea atât de mult de mediul natural cât de condițiile economice internaționale. Îmbunătățirea cooperării economice internaționale, abolirea condițiilor discriminatorii pentru țările sărace în comerțul internațional, precum și dezvoltarea economică a țărilor sărace erau instrumentele care puteau asigura rezolvarea problemei alimentației, susțineau diplomații români.¹⁹

O notă elaborată de Comitetul român reținea faptul că în cadrul dezbaterilor care au avut loc la New York pentru pregătirea Conferinței, URSS nu insistase în mod special ca țările socialiste să-și coordoneze pozițiile în problemele generale ale populației. Pe lista țărilor cu care Comitetul român – condus de altfel de un proeminent diplomat al epocii – recomanda să aibă loc consultări în mod special erau nominalizate Uniunea Sovietică, Iugoslavia și China, ceea ce exprima la fel de limpede orientarea românească în această problematică.²⁰

O consultare a țărilor Pactului de la Varșovia a avut loc totuși, cu puțin timp înainte de întrunirea de la București. Între 11-12 iulie 1974, delegații din partea țărilor socialiste s-au reunit la Sofia pentru a se consulta pe marginea tematicilor Conferinței Mondiale a Populației, întâlnirea evidențiind coincidența punctelor de vedere în cea mai mare parte a cazurilor. Toate țările parti-

cipante au fost de acord cu faptul că problemele populației trebuiau tratate diferit în funcție de fiecare țară, că exista o legătură strânsă între problemele generale ale dezvoltării și cele ale populației și au fost de acord că reuniunea de la București avea un pronunțat caracter politic. Sovieticii, est-germanii și bulgarii au susținut totodată că vor căuta să se opună oricărei încercări a țărilor industrializate de a-și diminua responsabilitatea pentru problema dezvoltării țărilor sărace, iar bulgarii au propus în același timp o mai strânsă colaborare între țările socialiste pe teme privind populația.²¹ Era limpede faptul că Moscova vedea evenimentul în termenii luptei dintre socialism și capitalism la nivel mondial, pe când România, în mod distinct, prefera să vadă lucrurile în termenii unei confruntări între țările bogate și restul lumii, alăturându-se altfel unui grup diferit de state față de ceea ce se numea în general „comunitatea statelor socialiste”.

Lucrările Conferinței Mondiale a Populației (19-30 august 1974)

Conferința Mondială a Populației a fost precedată de un alt eveniment de anvergură, respectiv întrunirea organizațiilor de tineret din mai multe țări ale lumii care a discutat aceleași tematici referitoare la problemele globale ale populației, adoptând și un apel adresat guvernelor participante la conferință. Evenimentul a fost organizat de

către Uniunea Tineretului Comunist și a reunit cu precădere organizații de tineret din țări comuniste și țări subdezvoltate sau în curs de dezvoltare, având deci un pronunțat caracter anti-imperialist.

La acel moment, regimul Ceaușescu acorda un rol foarte important tineretului; pe plan intern, tineretul reprezenta unul dintre grupurile sociale direct vizate de „minirevoluția culturală”, iar pe plan extern, retorica regimului privind securitatea și cooperarea în Europa a inclus referiri largi la rolul pe care tineretul îl putea juca în această direcție.²² Manifestările anti-americane ale tinerilor din Europa occidentală în contextul războiului din Vietnam se pare că au convins regimul Ceaușescu de faptul că, în condițiile unei bune mobilizări ideologice, tineretul putea fi folosit în scopuri anti-imperialiste.²³ În planul politicii externe, regimul Ceaușescu aprecia la acel moment că mobilizarea tineretului putea servi ca un factor de presiune asupra guvernelor pentru atingerea unor scopuri îndreptate împotriva bipolarității, a hegemoniei superputerilor și a barierelor specifice războiului rece. Evenimentele din 1968 au ilustrat la acel moment tendințele stângiste ale tineretului european și N. Ceaușescu era convins că acestea puteau fi îndrumate într-o direcție mai bine angajată ideologic.

Din acest punct de vedere, reuniunea tineretului și organizațiilor de tineret care a avut loc la București înaintea Conferinței Mondiale a

Populației a avut rolul de a ilustra solidaritatea tineretului cu pozițiile susținute de țările subdezvoltate și în curs de dezvoltare, atenția mare acordată pe plan internațional problemelor populației și dezvoltării pentru ca în acest fel să se exercite presiune asupra guvernelor țărilor industrializate participante la conferință. Astfel, deși reprezentai ai organizațiilor de tineret din țările dezvoltate au căutat să evite atribuirea unui caracter politic întâlnirii în favoarea unor dezbateri tehnice, presiunile din partea celorlalți participanți împotriva acestor poziții au fost majore. Și la acest nivel au fost evidențiate diferențele de viziune dintre țările dezvoltate pe de o parte, care se exprimau în favoarea controlului natalității, și restul participanților pe de altă parte, care asociau problemele specifice populației cu dezvoltarea socio-economică.²⁴

Întâlnirea a adoptat o declarație care reflecta mai degrabă al doilea punct de vedere. Declarația susținea în primul rând că suprapopularea nu era considerată un pericol care trebuia combătut prin controlul natalității, ci problemele care rezultau din suprapopulare puteau fi rezolvate doar prin dezvoltarea țărilor sărace pentru a spori astfel cantitatea de alimente disponibilă în lume. În aceeași privință, documentul reitera responsabilitatea țărilor bogate în această privință, criticând consumul excesiv din aceste țări, mai ales în ceea ce privea alimentele, și îndemna la limitarea și controlarea acestuia pentru evitarea risipei. De

asemenea, era reiterată ideea de bază pe care o susținea România, precum și alte state participante, că politicile demografice și natalitatea în mod special reprezentau o problemă internă a fiecărei țări, care nu putea fi tratată decât diferențiat, în funcție de condițiile locale.²⁵

Problema libertății de decizie a fiecărei țări în privința politicilor de aplicat în problemele populației nu reprezenta în mod oficial subiectul unor controverse, însă insistența țărilor dezvoltate pentru discutarea controlului natalității – cu referire desigur la țările sărace – ridica îngrijorări cu privire la posibilitatea elaborării unor reglementări cu caracter internațional în această privință. Conducerea de partid și de stat de la București urmărea cu mult interes dezbaterile care aveau loc în presa internațională pe această temă. Erau reținute în mod special pozițiile exprimate de presa britanică, în perioada premergătoare organizării Conferinței, conform cărora problemele populației la nivel global nu puteau fi rezolvate pe baze naționale înguste, ci doar prin politici aplicate la nivel global. De asemenea, presa americană precum și diverși oficiali SUA erau de părere că fără un control al natalității nu se putea discuta de dezvoltare în țările sărace.²⁶ Asemenea puncte de vedere, popularizate în presa internațională și în cadrul ONU, determinau multe țări, printre care și România, să insiste asupra libertății de decizie a fiecărei țări în privința politicilor demografice.

Lucrările Conferinței Mondiale a Populației s-au deschis pe 19 august 1974 la Palatul Republicii cu o cuvântare susținută de N. Ceaușescu, președintele (din martie 1974)²⁷ Republicii Socialiste România. Prezența lui N. Ceaușescu la lucrări a fost limitată și inclusiv acoperirea în presă a evenimentului a avut de suferit din cauza faptului că acesta s-a suprapus cu festivitățile dedicate zilei de 23 august, care – fiind o aniversare rotundă, de 30 de ani – au cunoscut un fast deosebit. La lucrări au participat delegații din partea a 133 de state, 16 instituții și organisme specializate ale ONU, 10 instituții, agenții și organizații internaționale de profil, 12 organizații interguvernamentale. O noutate deosebită pentru acest gen de reuniuni era participarea mai multor mișcări de eliberare națională și anti-colonială din țări ale lumii de treia. Printre oaspeții de seamă care au fost prezenți la București cu ocazia conferinței s-a numărat și secretarul general al Organizației Națiunilor Unite, Kurt Waldheim.²⁸

În discursul susținut cu ocazia deschiderii lucrărilor Conferinței, N. Ceaușescu a punctat mai ales acele aspecte care reprezentau o preocupare majoră pentru partea română. El s-a referit în primul rând la faptul că fiecare țară trebuia să-și elaboreze propriile politici privind populația, în mod independent și fără amestec din afară, în baza principiului suveranității dar și a diferențelor care apăreau între țări și continente în problemele populației.²⁹ N.

Ceașescu a reiterat de asemenea poziția cunoscută a României privitoare la problemele creșterii populației și asigurării necesarului de alimente pe viitor: doar prin dezvoltarea țărilor sărace și creșterea producției agro-alimentare se puteau soluționa aceste probleme, nicidecum prin limitarea natalității. Dezvoltarea țărilor sărace, pe de altă parte, necesita reșezarea relațiilor economice internaționale pe noi baze, care să elimine discriminarea și barierele vamale, pe noi raporturi între prețurile materiilor prime și cele ale produselor industriale, cu alte cuvinte principiile Noi Ordini Economice Internaționale, așa cum fuseseră acestea formulate în documentul adoptat anterior de Adunarea Generală a Națiunilor Unite.³⁰

În cadrul lucrărilor, reprezentanții țărilor industrializate au ridicat într-adevăr problema suprapopulării și necesitatea controlării acesteia prin limitarea natalității mai ales în țările sărace. În special delegații americani, britanici, suedezi, canadieni, japonezi, vest-germani s-au referit la două aspecte cu care România și partenerii săi informali din țările subdezvoltate sau în curs de dezvoltare nu erau de acord: perspectiva îngrijorătoare a supra-populării Terrei în condițiile existenței unor resurse limitate și, de asemenea, necesitatea corelării programelor și politicilor privind populația la nivel internațional, chiar dacă acestea erau concepute pe baza neamestecului în treburile interne.³¹ Aceste demersuri au eșuat însă în

cadrul dezbaterilor, având câștig de cauză punctul de vedere opus, care a fost consemnat ca atare în documentele finale ale conferinței.

Tonul general al acestor documente reflecta pozițiile țărilor subdezvoltate și în curs de dezvoltare. În primul rând, Conferința Mondială a Populației a adoptat un Plan de Acțiune care recunoștea dreptul fiecărei țări de a-și elabora propriile politici demografice pe baza suveranității și neamestecului în treburile interne, precizând totodată că țările (guvernele) vor avea în vedere totuși impactul global al politicilor lor și necesitatea unei coordonări a acestor politici între state, pe de o parte, precum și între state și agențiile specializate ale ONU, pe de altă parte. Fundamentul planului era însă acela că problemele populației nu puteau fi soluționate decât prin dezvoltare, îmbunătățirea calității vieții și asigurarea resurselor alimentare necesare pe viitor fiind strict dependente de dezvoltarea socio-economică.³² Populația, susținea Planul de Acțiune, nu putea fi tratată independent de problemele dezvoltării, iar acest principiu reprezenta o victorie pentru România și partenerii săi informali.³³

Conferința Populației – cadrul unor controverse politice internaționale

„Sunt ales președinte al Conferinței mondiale a populației, ținută la București. Apelez la multă diplomație pentru a aplana diferite con-

flicte ivite în timpul lucrărilor.”³⁴ Aceasta este singura consemnare referitoare la eveniment care apare în jurnalul ministrului român de externe, George Macovescu, ales la acel moment președinte al Conferinței. Într-adevăr, Conferința Mondială a Populației a reflectat fidel controversele existente la nivel internațional într-o serie de chestiuni sensibile precum problema cambodgiană, Orientul Mijlociu, problema Vietnamului ș.a. Partea română a încercat să medieze, să identifice soluții de compromis pentru a asigura succesul întâlnirii, dar fără a renunța câtuși de puțin la pozițiile sale principale în toate problemele aflate în discuție.

Un subiect care a provocat controverse încă înainte de reunirea delegațiilor a fost participarea Guvernului Revoluționar Provizoriu din Vietnamul de Sud. Acesta fusese constituit în sud în 1969 pentru a putea participa astfel la negocierile de pace preconizate a avea loc în viitor. Acordurile de Pace de la Paris din 1973, care au pus capăt implicării americane în Indochina, au fost semnate inclusiv de Guvernul Revoluționar Provizoriu, dar aceasta nu schimba faptul că SUA au continuat să considere guvernul legal de la Saigon ca fiind singurul reprezentant al poporului sud-vietnamez (cel puțin până la căderea Saigonului în 1975).³⁵ Guvernul Revoluționar Provizoriu a continuat să funcționeze însă după semnarea Acordurilor de la Paris și a căutat să submineze guvernul de la Saigon,

inclusiv pe plan internațional, cu sprijinul țărilor comuniste. Acesta a primit un sprijin major din partea Chinei, dar și a statelor Pactului de la Varșovia, și a revendicat dreptul de a participa la Conferința Mondială a Populației ca reprezentant al poporului sud-vietnamez, eventual alături de guvernul legal.

Poziția României în aceste circumstanțe a fost dificilă. China, Uniunea Sovietică, țările socialiste, precum și numeroase țări nealiniat precum Algeria, s-au exprimat cu putere în favoarea participării Guvernului Revoluționar Provizoriu la conferință, iar România susținea la rândul său acest lucru. Fiind însă vorba de o reuniune ONU, partea română nu putea trece peste faptul că entitatea respectivă nu era membră a Națiunilor Unite și, mai mult decât atât, numeroși membri influenți ai organizației se opuneau participării sale, cum era cazul cu SUA. În lunile premergătoare Conferinței, diplomația română a inițiat o serie de demersuri pe lângă guvernele participante cu scopul de a sonda punctele de vedere ale acestora cu privire la participarea Guvernului Revoluționar Provizoriu la reuniunea de la București, dar și cu intenția implicită de a face lobby pentru aceasta.³⁶ Rezultatele n-au fost încurajatoare însă: deși nimeni nu se opunea în principiu invitației unei delegații a Guvernului Revoluționar Provizoriu la Conferință – fapt care rămânea la latitudinea țării gazdă – participarea sa cu drepturi depline la eveniment nu era dorită

de unele state. Guvernele țărilor socialiste s-au declarat de acord cu participarea, China insistând chiar pe lângă partea română pentru a face toate eforturile în acest sens. Cu toate acestea, cum era probabil de așteptat, Statele Unite n-au acceptat acest compromis. Oficialii americani au arătat că din punctul lor de vedere, acceptarea participării unui număr de mișcări de eliberare națională fusese o concesie suficientă din punctul de vedere al Washington-ului și nu se putea merge mai departe în această direcție.³⁷

În aceste condiții, partea română la abținut de la inițierea unor demersuri oficiale în această direcție, continuând însă contactele neoficiale pe această temă chiar și după deschiderea lucrărilor. În semn de protest față de neparticiparea Guvernului Revoluționar Provizoriu la Conferință, delegația chineză a refuzat să facă parte din Biroul Conferinței, deși conform practicilor internaționale membrii Consiliului de Securitate al ONU erau de regulă aleși în asemenea poziții. În urma unor consultări între români, sovietici și iugoslavi s-a decis ca problema participării Guvernului Revoluționar Provizoriu să nu fie ridicată în plen, deoarece un vot împotriva ar fi fost în detrimentul acestuia.³⁸

În cursul lucrărilor, mai multe delegații reprezentând țări comuniste, dar și delegația algeriană, au ridicat problema invitării Guvernului Revoluționar Provizoriu, exprimându-și regretul față de absența

acestuia. Delegația algeriană a apreciat absența guvernului Revoluționar Provizoriu drept o încălcare a Acordurilor de la Paris din 1973, care recunoscuseră acestei entități drepturi egale cu guvernul legal de la Saigon. Aceste intervenții au determinat o reacție din partea guvernului Vietnamului de Sud care a declarat că așa-zisul Guvern Revoluționar Provizoriu nu putea fi considerat un guvern propriu zis deoarece nu își exercita controlul asupra unui teritoriu anume și că aceasta rămânea o problemă internă a Vietnamului de Sud.³⁹ În cursul acestei intervenții însă, delegații țărilor socialiste au părăsit sala în semn de protest, așa cum solicitase anterior delegația Vietnamului de Nord.⁴⁰ România a continuat să fie reprezentată desigur de George Macovescu, care era președintele Conferinței.

Deși partea română a evitat să intre în dispute pe această temă, poziția sa a fost în mod vizibil favorabilă Guvernului Revoluționar Provizoriu. Președintele George Macovescu a inițiat în mai multe rânduri consultări cu țările socialiste și cu țările nealiniat care susțineau cauza Guvernului Revoluționar Provizoriu pentru a se pune de acord asupra celei mai potrivite strategii de a susține interesele acestuia. Macovescu l-a încurajat pe delegatul algerian să redacteze o declarație din partea țărilor nealiniat prezente la București prin care se formula un protest față de neparticiparea Guvernului Revoluționar Provizoriu

sud-vietnamez și a convocat de asemenea și Biroul Conferinței în mod special pentru a discuta această problemă.⁴¹ Astfel, fără a renunța la poziția de mediator care-i revenea președintelui, acesta a facilitat totuși orice fel de demers care favoriza interesele comuniștilor vietnamezi.

Cu toate acestea, rezultatele n-au fost favorabile. Comisia de verificare a deplinei puteri ale delegațiilor participante a decis la 28 august să accepte mandatul delegației sud-vietnameze care reprezenta guvernul de la Saigon. China și Uniunea Sovietică au protestat în cadrul comisiei, dar în fața opoziției celorlalți membri au acceptat situația cerând doar să fie consemnat punctul lor de vedere diferit.⁴² În aceste condiții, eforturile Guvernului Revoluționar Provizoriu din Vietnamul de Sud de a obține drepturi de reprezentare egale au eșuat în ciuda sprijinului ferm oferit de țările socialiste și de mai multe țări subdezvoltate sau în curs de dezvoltare.

În cursul lucrărilor au apărut și alte divergențe de natură politică între participanți. O problemă cel puțin la fel de delicată ca și cea a reprezentării Vietnamului de Sud era aceea a Cambogiei. O lovitură de stat organizată de Lon Nol în 1970 l-a răsturnat de prințul Norodom Sihanouk care ulterior a intrat în legătură cu khmerii roșii (comuniștii cambogieni) conduși de Pol Pot și a constituit Guvernul Regal de Uniune Națională în exil în colaborare cu aceștia.⁴³ Mai multe țări printre care China și România

au refuzat să recunoască regimul lui Lon Nol, considerându-l pe Norodom Sihanouk șeful statului și oferind așadar recunoaștere Guvernului Regal de Uniune Națională. În cadrul lucrărilor Conferinței din 21 august 1974, delegațiile Chinei și Iugoslaviei au ridicat în mod oficial problema reprezentării Cambogiei, contestând dreptul guvernului lui Lon Nol de a reprezenta această țară. Delegația cambogiană a răspuns argumentând că această problemă era un internă și nu putea constitui obiectul unui amestec din afară.⁴⁴

În aceeași ședință a avut loc un alt schimb de replici între delegațiile nord-coreeană și sud-coreeană. În cuvântul său, delegatul RDP Coreene a deplâns șomajul și emigrația cauzată de sărăcie din Coreea de Sud, ceea ce a determinat replica delegatului sud-coreean care a contestat aceste afirmații.⁴⁵ În ședința din 26 august 1974 au avut loc de asemenea schimburi de replici între delegațiile cubaneză și chiliană. Delegația cubaneză s-a referit critic la evenimentele care avuseseră loc în Chile cu un an în urmă, când președintele Salvador Allende fusese asasinat în urma unei lovituri de stat condusă de armată, la fel ca numeroși alți socialiști sau comuniști chilieni. Reprezentantul statului Chile a protestat împotriva a ceea ce el a apreciat drept o „judecată violentă, injurioasă și falsă” contra guvernului pe care îl reprezenta, invocând la rândul său neamestecul în treburile interne.⁴⁶

În cursul lucrărilor au avut loc și alte schimburi de replici între chinezi și delegații din țările Pactului de la Varșovia, între israelieni și palestinieni. În acest context, țările subdezvoltate sau în curs de dezvoltare s-au dovedit relativ dezbinat, având dificultăți în a se reuni în jurul unui numitor comun. Cu toate acestea, în problema fundamentală a asocierii problemelor populației cu dezvoltarea, Conferința a evidențiat totuși unitatea de acțiune a grupului de state menționat, ceea ce s-a tradus de altfel în impunerea acestui principiu în Planul de Acțiune.⁴⁷ Dezbinarea care s-a putut observa la București însă – deși nu în toate formele și aspecte în care se manifesta în lume – a fost pe termen lung unul dintre factorii care au influențat negativ demersurile internaționale privind dezvoltarea; din acest punct de vedere, evenimentul de la București este ilustrativ atât pentru determinarea țărilor subdezvoltate sau în curs de dezvoltare de a-și promova obiectivele, dar și pentru limitările și obstacolele pe care nu le-au putut depăși.

Concluzii

Pentru România evenimentul nu poate fi considerat decât un succes major. Era prima reuniune internațională de asemenea nivel pe care o găzduia România sub egida Națiunilor Unite, ceea ce a contribuit la sporirea prestigiului și vizibilității

externe a regimului de la București. În ciuda divergențelor manifestate în cadrul lucrărilor, documentele plănuite a fi adoptate au fost în final adoptate fără a fi intervenit vreun incident major, ceea ce se reflecta în mod pozitiv asupra țării gazdă. Pe de altă parte, principalele idei promovate de România - și nu numai – s-au reflectat în documentele finale ale Conferinței: dreptul fiecărei țări de a-și elabora propriile politici demografice fără amestec din exterior, respingerea ideilor privind controlul natalității și asocierea problemelor specifice populației cu cea a dezvoltării. Din punctul de vedere al diplomației românești, Conferința Mondială a Populației și obiectivele atinse în cadrul acesteia marcau un pas înainte pe calea politicii sale de disociere relativă față de blocul comunist în favoarea asocierii informale la grupul țărilor nealiniat, reprezentat mai ales de țări subdezvoltate sau în curs de dezvoltare. Conferința a marcat de asemenea un pas înainte pe calea promovării principiilor privind reșezarea relațiilor dintre state pe baze noi și implementarea unei noi ordini economice internaționale, favorabilă dezvoltării țărilor sărace. Poziția adoptată de România în problematicile diverse ale Conferinței, fie acestea legate de tematica întâlnirii sau nu, a reflectat liniile generale ale politicii sale externe și a jucat un rol important în câștigarea simpatiei țărilor din „Grupul celor 77”.

Note

- ¹ Anup Shah, *Ecology and the Crisis of Overpopulation: Future Prospects for Global Sustainability*, Edward Elgar, 1998, p. 75 et passim.; Ronald M. Glassman, William H. Swatos, Jr., Barbara J. Denison, *Social Problems in Global Perspective*, University Press of America, 2004, pp. 149-158.
- ² Stanley Johnson, *World Population and the United Nations: Challenge and Response*, Cambridge University Press, 1987, p. 81.
- ³ *Ibidem*, pp. 80-81.
- ⁴ Theodor Burghela, „Conferința mondială a populației și problemele dezvoltării”, în *Lumea*, nr. 34/15 august 1974, p. 10.
- ⁵ Andrei Miroiu, Radu-Sebastian Ungureanu, coord., *Manual de relații internaționale*, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 118.
- ⁶ Peter Calvocoressi, *Politica mondială după 1945*, Editura ALLFA, București, 2000, p. 181.
- ⁷ Jyoti Shankar Singh, *Creating a New Consensus on Population: The International Conference on Population and Development*, Earthscan, 1998, p. 140.
- ⁸ Ruxandra Ivan, „Între internaționalismul proletar și național-comunismul autarhic. Politica externă sub regimul comunist”, în Ruxandra Ivan, coord., „Transformarea socialistă”. *Politici ale regimului comunist între ideologie și administrație*, Editura Polirom, Iași, 2009, pp. 118-119.
- ⁹ Dan Cătănuș, *Tot mai departe de Moscova... Politica externă a României 1956-1965*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2011, pp. 120-121.
- ¹⁰ Mioara Anton, *Ieșirea din cerc. Politica externă a regimului Gheorghiu-Dej*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2007, pp. 161-165.
- ¹¹ Dan Cătănuș, „România și schisma sovieto-chineză, IV. Conflictul din CAER, 1962-1963”, în *Arhivele totalitarismului*, nr. 1-2/2001, pp. 176-178.
- ¹² Un studiu recent a argumentat în mod special faptul că politica externă a României după 1964 nu a avut neapărat un caracter „anti-sovietic”, cât mai degrabă „anti-hegemonic”, percepând ca riscuri și dominația sovietică, și cea americană. Vezi: Elena Dragomir, „The perceived threat of hegemonism in Romania during the second détente”, în *Cold War History*, vol. 12, no. 1/2012.
- ¹³ Pentru istoricul acestei probleme, vezi: Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney, *Relații româno-americane 1940-1990*, Institutul European, Iași, 2002.
- ¹⁴ Adam Burakowski, *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu 1965-1989. Geniul Carpaților*, Editura Polirom, Iași, 2011, p. 174.
- ¹⁵ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura Politică, București, 1975, pp. 181-183.
- ¹⁶ *Notă privind nivelul de reprezentare al delegațiilor la Conferința mondială a populației*, în Arhivele Naționale ale României (în continuare ANR), fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974, f. 42.

- ¹⁷ *Ibidem*, f. 43.
- ¹⁸ *Notă 01.04.1974*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974, f. 28-29.
- ¹⁹ *Ibidem*, f. 30.
- ²⁰ *Ibidem*, f. 32.
- ²¹ *Informare privind întâlnirea unor țări socialiste în legătură cu Conferința Mondială a Populației*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974, ff. 57-59.
- ²² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. IV, Editura Politică, București, 1970, p. 44.
- ²³ Vezi unele aprecieri ale lui N. Ceaușescu în acest sens: *Stenograma ședinței Comitetului Executiv al CC al PCR din ziua de 9 aprilie 1969*, în ANR, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar nr. 54/1969, f. 18.
- ²⁴ *Notă cu privire la desfășurarea lucrărilor Conferinței internaționale a tineretului pentru problemele populației*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974, ff. 78-79.
- ²⁵ *Declarație adoptată de către Conferința Internațională a Tineretului pe Problemele Populației pentru a fi prezentată Conferinței Mondiale a Populației*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974, ff. 99-101.
- ²⁶ *Informare privind unele materiale apărute în presa din străinătate referitoare la Conferința Mondială a Populației de la București (19-30 august 1974)*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974, ff. 83-85.
- ²⁷ Adam Burakowski, *op. cit.*, p. 176.
- ²⁸ „Conferința Mondială a Populației. Prima zi a lucrărilor”, în *Știința*, 20 august 1974, p. 2.
- ²⁹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvântare la Conferința mondială a populației 19 august 1974*, Editura Politică, București, 1974, p. 6.
- ³⁰ *Ibidem*, pp. 6-8.
- ³¹ *Informare asupra lucrărilor Conferinței Mondiale a Populației din ziua de 20 august*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974, f. 96.
- ³² Edmund Jan Osmańczyk, *Encyclopedia of the United Nations and International Agreements: A to F*, Taylor & Francis, Londra, 2003, pp. 1822-1823.
- ³³ „Politica demografică și prioritatea dezvoltării social-economice. Interviu cu George Macovescu”, în *Lumea*, nr. 37/1974, pp. 10-11.
- ³⁴ George Macovescu, *Jurnal, vol I (1952-1982)*, Editura Domino, București, 2006, p. 104.
- ³⁵ Thomas Parish, *Enciclopedia războiului rece*, Editura Univers enciclopedic, București, 2002, p. 112.
- ³⁶ *Notă referitor: reacții la demersurile României privind invitarea Guvernului Revoluționar Provizoriu (GRP) al Republicii Vietnamului de Sud la Conferința mondială a populației*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974, ff. 86-89.
- ³⁷ *Ibidem*, f. 90.
- ³⁸ *Informare asupra primei zile a lucrărilor Conferinței Mondiale a Populației (19 august 1974)*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974, ff. 92-94.
- ³⁹ *Informare asupra lucrărilor Conferinței Mondiale a Populației în zilele de 22 și 23 august*, în ANR,

- fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974, f. 113.
- ⁴⁰ *Ibidem*, f. 114.
- ⁴¹ *Informare asupra lucrărilor Conferinței Mondiale a Populației din 24 august*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974, f. 117.
- ⁴² *Informare asupra lucrărilor Conferinței Mondiale a Populației din 28 august 1974*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974, f. 130.
- ⁴³ David Porter Chandler, *The Tragedy of Cambodian History: Politics, War, and Revolution Since 1945*, Yale University Press, 1993, p. 200 *et passim*.
- ⁴⁴ *Informare asupra lucrărilor Conferinței Mondiale a Populației din 21 august 1974*, în ANR, fond CC al

- PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974, f. 111.
- ⁴⁵ *Ibidem*, f. 110.
- ⁴⁶ *Informare asupra lucrărilor Conferinței Mondiale a Populației din 26 august 1974*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974, f. 123.
- ⁴⁷ Conform aprecierilor analiștilor la momentul respectiv, conferința eșuase în a trata cu seriozitate probleme tehnice ale creșterii populației, deviind către dispute privind relațiile economice internaționale. Vezi de pildă: Jason L. Finkle and Barbara B. Crane, „The Politics of Bucharest: Population, Development, and the New International Economic Order”, în *Population and Development Review*, vol. 1, no. 1 (Sept., 1975), p. 87.

Bibliografie

- Anton, Mioara, *Ieșirea din cerc. Politica externă a regimului Gheorghiu-Dej*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2007.
- Burakowski, Adam *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu 1965-1989. Geniul Carpaților*, Editura Polirom, Iași, 2011.
- Burghele, Theodor, „Conferința mondială a populației și problemele dezvoltării”, în *Lumea*, nr. 34/15 august 1974.
- Calvocoressi, Peter, *Politica mondială după 1945*, Editura ALLFA, București, 2000.
- Cătănuș, Dan, „România și schisma sovieto-chineză, IV. Conflictul din CAER, 1962-1963”, în *Arhivele totalitarismului*, nr. 1-2/2001.
- Cătănuș, Dan, *Tot mai departe de Moscova... Politica externă a României 1956-1965*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2011.
- Ceaușescu, Nicolae, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. IV, Editura Politică, București, 1970.
- Chandler, David Porter, *The Tragedy of Cambodian History : Politics, War, and Revolution Since 1945*, Yale University Press, 1993.
- Dragomir, Elena, „The perceived threat of hegemonism in Romania during the second détente”, în *Cold War History*, vol. 12, no. 1/2012.
- Finkle, Jason L. and Crane, Barbara B., „The Politics of Bucharest: Population, Development, and the New International Economic Order”, în *Population and Development Review*, vol. 1, no. 1 (Sept., 1975).

- Harrington, Joseph F., Bruce J. Courtney, *Relații româno-americane 1940-1990*, Institutul European, Iași, 2002.
- Ivan, Ruxandra, „Între internaționalismul proletar și național-comunismul autarhic. Politica externă sub regimul comunist”, în Ruxandra Ivan, coord., „*Transformarea socialistă*”. *Politici ale regimului comunist între ideologie și administrație*, Editura Polirom, Iași, 2009.
- Johnson, Stanley, *World Population and the United Nations: Challenge and Response*, Cambridge University Press, 1987.
- Macovescu, George, *Jurnal, vol I (1952-1982)*, Editura Domino, București, 2006.
- Miroiu, Andrei, Ungureanu, Radu-Sebastian, coord., *Manual de relații internaționale*, Editura Polirom, Iași, 2006.
- Osmańczyk, Edmund Jan, *Encyclopedia of the United Nations and International Agreements: A to F*, Taylor & Francis, Londra, 2003.
- Parish, Thomas, *Enciclopedia războiului rece*, Editura Univers enciclopedic, București, 2002.
- Shah, Anup, *Ecology and the Crisis of Overpopulation: Future Prospects for Global Sustainability*, în Elgar, Edward, 1998, p. 75 et passim.; Ronald M. Glassman, William H. Swatos, Jr., Barbara J. Denison, *Social Problems in Global Perspective*, University Press of America, 2004, pp. 149-158,
- Singh, Jyoti Shankar *Creating a New Consensus on Population: The International Conference on Population and Development*, Earthscan, 1998.
- ***, „Conferința Mondială a Populației. Prima zi a lucrărilor”, în *Știința*, 20 august 1974.
- Ceașescu, Nicolae, *Cuvîntare la Conferința mondială a populației 19 august 1974*, Editura Politică, București, 1974.
- ***, *Declarație adoptată de către Conferința Internațională a Tineretului pe Problemele Populației pentru a fi prezentată Conferinței Mondiale a Populației*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974.
- ***, *Informare asupra lucrărilor Conferinței Mondiale a Populației din ziua de 20 august*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974.
- ***, *Informare asupra lucrărilor Conferinței Mondiale a Populației din 21 august 1974*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974.
- ***, *Informare asupra lucrărilor Conferinței Mondiale a Populației în zilele de 22 și 23 august*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974.
- ***, *Informare asupra lucrărilor Conferinței Mondiale a Populației din 24 august*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974.
- ***, *Informare asupra lucrărilor Conferinței Mondiale a Populației din 26 august 1974*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974.
- ***, *Informare asupra lucrărilor Conferinței Mondiale a Populației din 28 august 1974*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974.
- ***, *Informare asupra primei zile a lucrărilor Conferinței Mondiale a Populației (19 august 1974)*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974.

- ***, *Informare privind unele materiale apărute în presa din străinătate referitoare la Conferința Mondială a Populației de la București (19-30 august 1974)*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974.
- ***, *Notă cu privire la desfășurarea lucrărilor Conferinței internaționale a tineretului pentru problemele populației*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974.
- ***, *Notă referitor: reacții la demersurile României privind invitarea Guvernului Revoluționar Provizoriu (GRP) al Republicii Vietnamului de Sud la Conferința mondială a populației*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974.
- ***, *Notă privind nivelul de reprezentare al delegațiilor la Conferința mondială a populației*, în Arhivele Naționale ale României (în continuare ANR), fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974.
- ***, *Notă 01.04.1974*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974.
- ***, „Politica demografică și prioritatea dezvoltării social-economice. Interviu cu George Macovescu”, în *Lumea*, nr. 37/1974.
- ***, *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura Politică, București, 1975.
- ***, *Informare privind întâlnirea unor țări socialiste în legătură cu Conferința Mondială a Populației*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 313/1974.
- ***, *Stenograma ședinței Comitetului Executiv al CC al PCR din ziua de 9 aprilie 1969*, în ANR, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar nr. 54/1969.